

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.951:004.8(477)

АВТОМАТИЗОВАНЕ ПРИЙНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ РІШЕНЬ: МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ПРАВ ОСОБИ

Гриб Олексій, Ковалець Євгенія,
*здобувачі 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
юридичного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Науковий керівник: Микунець Віталій,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)
член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук*

Анотація. У статті досліджується проблема автоматизованого прийняття адміністративних рішень у публічному управлінні крізь призму визначення меж його допустимого застосування та впливу на забезпечення прав особи. Обґрунтовується, що впровадження алгоритмічних систем сприяє підвищенню ефективності та швидкості управлінських процесів, однак водночас створює ризики формалізації адміністративної діяльності та звуження процесуальних гарантій.

Проаналізовано співвідношення автоматизованих рішень із принципами належної адміністративної процедури, зокрема правом особи бути вислуханою, брати участь у процедурі та ефективно оскаржувати прийняті рішення. Встановлено, що відсутність чітко визначених правових меж автоматизації та недостатній рівень прозорості алгоритмів ускладнюють реалізацію зазначених прав.

Виявлено основні ризики автоматизованого прийняття адміністративних рішень, серед яких: непрозорість алгоритмів, відсутність індивідуального підходу, складність визначення відповідальності та обмеження доступу до ефективного захисту прав особи.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання, зокрема в частині визначення меж автоматизації, забезпечення людського контролю та підвищення прозорості адміністративних рішень.

Ключові слова: *автоматизовані адміністративні рішення, публічне управління, адміністративна процедура, права особи, дискреційні повноваження, алгоритмічні рішення, цифровізація.*

Abstract. *The article examines automated administrative decision-making in public administration, focusing on its legal limits and its impact on the protection of individual rights. It is argued that the use of algorithm-based systems enhances the efficiency and speed of administrative processes, but at the same time creates risks of formalization and reduction of procedural guarantees.*

The study analyzes the relationship between automated decisions and the principles of proper administrative procedure, including the right to be heard, the right to participate in the procedure, the right to a reasoned decision, and the right to effective appeal. It is established that the lack of clear legal limits of automation and insufficient transparency of algorithms significantly complicate the exercise of these rights.

Key risks are identified, including lack of transparency of decision-making processes, absence of an individual approach, difficulties in determining responsibility, and limited access to effective protection of individual rights.

The article formulates proposals for improving administrative and legal regulation, particularly regarding the establishment of limits of automation, ensuring human control, and enhancing transparency of administrative decisions.

Keywords: *automated administrative decision-making, public administration, administrative procedure, individual rights, discretionary powers, algorithmic decision-making, digitalization.*

Автоматизоване прийняття адміністративних рішень є одним із ключових напрямів цифрової трансформації публічного управління, що спрямований на підвищення ефективності, швидкості та об'єктивності управлінських процесів. Використання алгоритмічних систем дозволяє оптимізувати діяльність органів публічної влади та спростити взаємодію з особою.

Водночас така трансформація не має виключно технічного характеру, оскільки безпосередньо впливає на реалізацію прав особи у сфері адміністративних процедур. Йдеться, зокрема, про право бути вислуханим, право на участь у процедурі, право на отримання мотивованого рішення та право на його ефективне оскарження. За умов автоматизації виникає ризик формалізації цих прав та звуження процесуальних гарантій.

Особливої актуальності набуває проблема визначення меж допустимого застосування автоматизованих рішень. За відсутності чітких адміністративно-правових механізмів існує небезпека підміни дискреційних повноважень адміністративного органу алгоритмічними рішеннями, які не враховують індивідуальні обставини справи та можуть бути непрозорими для особи.

Ключова проблема полягає в тому, що впровадження автоматизованих рішень у публічному управлінні відбувається швидше, ніж формування ефективного правового регулювання та механізмів захисту прав особи. Це зумовлює необхідність визначення меж автоматизації та забезпечення балансу між ефективністю управління і гарантіями прав людини.

Проблематика адміністративної процедури та забезпечення прав особи у сфері публічного управління традиційно є предметом дослідження адміністративно-правової науки. Теоретичні засади адміністративної процедури, її принципи та значення для захисту прав особи розкрито у працях вітчизняних учених, зокрема Ю. П. Битяка, В. К. Колпакова, І. В. Бойка.

У сучасних дослідженнях дедалі більшої актуальності набувають питання цифровізації публічного управління та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. У цьому контексті науковці акцентують увагу на трансформації адміністративних процедур, підвищенні ефективності управлінських процесів та необхідності забезпечення прав особи в нових умовах.

Окремі аспекти вдосконалення адміністративно-правового регулювання та забезпечення прав особи розглядаються у працях Н. З. Деревянко та А. В. Боровика.

Разом із тим аналіз наукових праць свідчить, що питання автоматизованого прийняття адміністративних рішень досліджено фрагментарно. Більшість досліджень зосереджується на загальних аспектах цифровізації, тоді як адміністративно-правові межі використання алгоритмічних рішень та їх вплив на реалізацію прав особи залишаються недостатньо розробленими.

Таким чином, попри наявність наукових напрацювань, відсутній комплексний підхід до визначення меж автоматизованого прийняття адміністративних рішень та забезпечення належного рівня гарантій прав особи.

Метою статті є адміністративно-правовий аналіз автоматизованого прийняття адміністративних рішень у сфері публічного управління, визначення меж його допустимого застосування, а також виявлення основних ризиків для реалізації прав особи в умовах використання алгоритмічних систем. *Методологічні засоби* зумовлені його

теоретико-правовим характером. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема метод аналізу, синтезу та узагальнення, що дозволило систематизувати наукові підходи до автоматизованого прийняття адміністративних рішень і визначити їх адміністративно-правові межі. Також застосовано формально-юридичний метод для аналізу нормативно-правових актів та визначення особливостей правового регулювання відповідних процесів.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток публічного управління характеризується активним впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовлює поступовий перехід до використання автоматизованих систем у процесі прийняття адміністративних рішень. У науковій літературі цифровізація розглядається як комплексний процес трансформації управлінської діяльності, який впливає не лише на технічні аспекти функціонування органів публічної влади, але й на зміст адміністративно-правових відносин [1, с. 45–47].

Автоматизоване адміністративне рішення доцільно визначати як результат обробки інформації за допомогою алгоритмічних систем, що формується без безпосередньої участі посадової особи або з її мінімальним втручанням. Такий підхід відповідає загальній тенденції до стандартизації адміністративних процедур та підвищення ефективності управлінських процесів. Зокрема, як зазначає Р. С. Мельник, цифровізація адміністративної діяльності сприяє оптимізації прийняття рішень та скороченню адміністративних витрат [2, с. 112].

Разом із тим автоматизація адміністративних процедур змінює саму природу адміністративного рішення. Традиційна адміністративна діяльність передбачає індивідуалізований підхід до кожної справи, що реалізується через дискреційні повноваження адміністративного органу. Як наголошує В. К. Колпаков, дискреція є невід'ємною складовою адміністративної діяльності, оскільки дозволяє враховувати специфіку конкретних правовідносин та забезпечувати справедливість управлінських рішень [3, с. 89–91].

В умовах автоматизації значна частина таких повноважень фактично передається алгоритмам, які функціонують на основі закладених у них моделей прийняття рішень. Однак алгоритмічні системи обмежені заданими параметрами і не здатні повною мірою врахувати всі індивідуальні обставини справи. У цьому контексті, як підкреслює О. В. Кузьменко, надмірна формалізація адміністративних процедур може призводити до зниження якості управлінських рішень та порушення принципу справедливості [4].

Особливої актуальності набуває проблема співвідношення автоматизованих рішень із дискреційними повноваженнями адміністративних органів. Дискреція передбачає можливість вибору між

кількома правомірними варіантами поведінки з урахуванням конкретних обставин, тоді як автоматизоване рішення базується на заздалегідь визначених алгоритмах. Це свідчить про те, що автоматизація не може повністю замінити адміністративну діяльність у тих випадках, де необхідною є правова оцінка ситуації та індивідуалізація рішення.

Водночас слід враховувати, що впровадження автоматизованих рішень має і позитивні аспекти. Зокрема, як зазначає Ю. П. Битяк, використання сучасних технологій у діяльності органів публічної влади сприяє підвищенню прозорості та зменшенню корупційних ризиків [5, с. 134–136]. Однак ефективність таких інструментів залежить від належного правового регулювання та контролю за їх застосуванням.

Таким чином, автоматизоване прийняття адміністративних рішень є об'єктивним етапом розвитку публічного управління, що поєднує в собі як переваги підвищення ефективності, так і суттєві ризики, пов'язані з обмеженням дискреційних повноважень та формалізацією адміністративної діяльності. Це зумовлює необхідність подальшого аналізу меж допустимого застосування автоматизованих рішень та їх впливу на реалізацію прав особи. Подальший розгляд автоматизованого прийняття адміністративних рішень доцільно здійснювати крізь призму принципів належної адміністративної процедури, які виступають ключовими гарантіями захисту прав особи у відносинах із суб'єктами владних повноважень. До таких принципів належать право бути вислуханим, право на участь у процедурі, право на отримання мотивованого рішення та право на його ефективне оскарження, що закріплено, зокрема, у Законі України «Про адміністративну процедуру» [6], а також впливає із загального принципу верховенства права.

У цифровому середовищі реалізація зазначених прав набуває нових форм, однак не позбавлена ризиків. Так, право бути вислуханим дедалі частіше реалізується через електронні сервіси, що спрощує доступ до адміністративної процедури, але водночас може зводитися до формального врахування позиції особи. Відсутність безпосередньої взаємодії між особою та адміністративним органом ускладнює повноцінне з'ясування обставин справи, що негативно впливає на якість прийнятого рішення [2, с. 115].

Аналогічна ситуація спостерігається і щодо права на участь у процедурі. Автоматизовані системи функціонують за наперед заданими алгоритмами, що обмежує можливість особи впливати на зміст рішення. У цьому контексті надмірна формалізація адміністративних процедур може призводити до втрати їхнього сутнісного призначення – забезпечення індивідуалізованого та справедливого розгляду [7, с. 64–66].

Окремої уваги потребує принцип мотивованості адміністративного рішення. Відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України, рішення суб'єкта владних повноважень має бути обґрунтованим і

зрозумілим для особи [9]. У випадку застосування автоматизованих систем ця вимога часто не дотримується у повному обсязі, оскільки особа не має доступу до логіки прийняття рішення або не може її перевірити. Непрозорість алгоритмічних рішень у такому випадку суперечить принципу обґрунтованості адміністративного акта [4].

Практика Верховного Суду підтверджує важливість належної мотивації адміністративних рішень. Зокрема, у постанові від 02.04.2019 у справі № 826/12123/16 Суд наголосив, що відсутність належного обґрунтування рішення є підставою для його скасування [10]. У постанові від 17.12.2019 у справі № 826/20221/15 звернута увага на неприпустимість формального підходу до прийняття рішень без належного врахування обставин справи [11]. Такі правові позиції набувають особливого значення в умовах автоматизації, де ризик стандартизації рішень є значно вищим.

Право на ефективне оскарження адміністративного рішення також зазнає ускладнень у цифровому середовищі. Обмежений доступ до інформації про підстави прийняття рішення або складність встановлення причин його ухвалення може істотно звужувати можливості особи щодо захисту своїх прав. У цьому зв'язку ефективність судового контролю безпосередньо залежить від прозорості адміністративної діяльності та доступності інформації про процес прийняття рішення [8, с. 118–120].

З огляду на викладене, виникає необхідність більш детального визначення меж допустимого застосування автоматизованих адміністративних рішень, що дозволить забезпечити баланс між ефективністю публічного управління та належним рівнем захисту прав особи.

Визначення меж допустимого застосування автоматизованих адміністративних рішень є ключовою умовою їх правомірного використання у публічному управлінні. Автоматизація може бути виправданою насамперед у тих випадках, коли адміністративна діяльність має формалізований характер і не потребує складної правової оцінки або врахування індивідуальних обставин справи.

Йдеться, зокрема, про надання адміністративних послуг, здійснення реєстраційних процедур та прийняття рішень на підставі чітко визначених критеріїв. У таких випадках використання алгоритмічних систем може сприяти оперативності, однаковості підходів та зменшенню адміністративного навантаження [2, с. 118–120].

Водночас автоматизація є проблемною у сфері реалізації дискреційних повноважень. Дискреція передбачає можливість вибору між кількома правомірними варіантами рішення з урахуванням конкретних обставин справи, що є важливою складовою адміністративної діяльності [3, с. 90–92]. Передача таких повноважень алгоритмам фактично призводить

до втрати індивідуалізації рішення та може суперечити природі адміністративної процедури.

У цьому контексті слушною є позиція Н. З. Деревянко, яка наголошує на необхідності адаптації адміністративно-правових механізмів до умов цифрової трансформації з одночасним збереженням гарантій прав особи [4]. Це означає, що технологічна ефективність не повинна підміняти собою правову оцінку, особливо у справах, де рішення безпосередньо впливає на права, свободи чи законні інтереси особи.

Окремою проблемою є питання відповідальності за автоматизоване рішення. У разі прийняття рішення алгоритмом виникає правова невизначеність щодо того, хто саме несе відповідальність за можливе порушення прав особи: адміністративний орган, посадова особа чи розробник цифрової системи. Відсутність чіткої відповіді на це питання ускладнює ефективне оскарження та відновлення порушених прав.

Практика Верховного Суду підтверджує необхідність індивідуального та обґрунтованого підходу до прийняття адміністративних рішень. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 13.03.2018 у справі № 826/2042/16 наголошено, що суб'єкт владних повноважень має діяти не формально, а з урахуванням усіх обставин конкретної справи [12]. У постанові Верховного Суду від 25.06.2020 у справі № 640/18402/18 також підкреслено необхідність належної оцінки фактичних даних при прийнятті рішення органом влади [13].

У зв'язку з цим автоматизоване прийняття адміністративних рішень без належного людського контролю створює ризик формального застосування норм права та звуження процесуальних гарантій особи. Саме тому подальший аналіз має бути спрямований на визначення правових запобіжників, які дозволять використовувати автоматизацію без втрати змісту належної адміністративної процедури.

Подальший розвиток автоматизованого прийняття адміністративних рішень потребує формування чітких правових запобіжників, які дозволять поєднати технологічну ефективність із дотриманням процесуальних гарантій прав особи. Насамперед йдеться про встановлення обов'язкового людського контролю за результатами автоматизованих рішень у тих випадках, коли вони можуть впливати на права, свободи чи законні інтереси особи.

Такий підхід відповідає європейським стандартам у сфері захисту персональних даних. Зокрема, Загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR) передбачає право особи не піддаватися рішенням, що ґрунтуються виключно на автоматизованій обробці даних, якщо таке рішення має правові наслідки для неї або істотно впливає на її становище [14]. Хоча українське законодавство не містить аналогічного комплексного

регулювання, зазначений підхід може бути орієнтиром для подальшого розвитку національної правової системи.

Окремим напрямом удосконалення є забезпечення прозорості алгоритмічних рішень. Особа повинна мати можливість отримати інформацію про підстави прийняття рішення, логіку його формування та критерії, які були застосовані. Відсутність такої інформації фактично позбавляє змісту право на оскарження та суперечить принципу обґрунтованості адміністративного акта.

Крім того, необхідним є нормативне визначення сфер, у яких застосування автоматизованих рішень є допустимим, та тих, де воно повинно бути обмежене. Зокрема, автоматизація може використовуватися у стандартних процедурах, однак її застосування у справах, що потребують індивідуальної оцінки або пов'язані з реалізацією дискреційних повноважень, має бути обмеженим або супроводжуватися обов'язково участю посадової особи.

Практика Верховного Суду також орієнтує на необхідність забезпечення реального, а не формального захисту прав особи. У постанові від 27.01.2021 у справі № 520/9706/19 Суд зазначив, що адміністративні процедури повинні забезпечувати ефективне поновлення порушених прав, а не створювати формальні перепони для їх реалізації [15]. Такий підхід свідчить про те, що навіть в умовах цифровізації пріоритет має залишатися за змістом прав, а не за формою їх реалізації.

У цьому контексті автоматизація публічного управління не повинна розглядатися як самоцільна цінність. Її застосування має підпорядковуватися загальним принципам адміністративного права, серед яких провідне місце займає забезпечення прав і свобод людини. Відповідно, подальший розвиток автоматизованих рішень має здійснюватися із врахуванням необхідності збереження балансу між ефективністю управління та гарантіями прав особи, що безпосередньо зумовлює формування відповідних висновків.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що автоматизоване прийняття адміністративних рішень є об'єктивним та неминучим етапом розвитку публічного управління, зумовленим процесами цифровізації та необхідністю підвищення ефективності діяльності органів державної влади. Водночас така трансформація має не лише позитивні наслідки, але й породжує системні ризики, які без належного правового врегулювання можуть призвести до звуження змісту та обсягу прав особи.

Встановлено, що автоматизація адміністративних процедур змінює саму природу адміністративного рішення, трансформуючи його з результату індивідуальної правової оцінки у результат алгоритмічної обробки даних. Такий підхід є допустимим лише у сфері формалізованих

процедур, які не передбачають застосування дискреційних повноважень та не потребують урахування індивідуальних обставин справи.

Водночас у сфері, де адміністративні рішення безпосередньо впливають на права, свободи та законні інтереси особи, повна або домінуюча автоматизація є неприйнятною. Передача дискреційних повноважень алгоритмам фактично призводить до втрати індивідуалізації рішення, формалізації адміністративної діяльності та підвищення ризику порушення принципу справедливості.

Окрему увагу слід приділити проблемі непрозорості алгоритмічних рішень. Відсутність доступу до логіки їх формування ускладнює реалізацію права на отримання мотивованого рішення та значно обмежує можливості ефективного оскарження. У такому випадку право на захист набуває формального характеру, що суперечить як принципам адміністративного права, так і усталеній практиці Верховного Суду.

Не менш важливою є проблема відповідальності за автоматизовані рішення. Відсутність чітко визначеного суб'єкта відповідальності у разі використання алгоритмічних систем створює правову невизначеність та ускладнює відновлення порушених прав. Це свідчить про необхідність формування комплексного нормативного підходу до регулювання автоматизованого прийняття адміністративних рішень.

З урахуванням викладеного, подальший розвиток автоматизації у сфері публічного управління повинен здійснюватися за умови дотримання таких ключових підходів:

- чіткого визначення меж допустимого застосування автоматизованих рішень залежно від характеру адміністративної діяльності;
- запровадження обов'язкового людського контролю за рішеннями, що впливають на права та інтереси особи;
- забезпечення прозорості алгоритмічних систем та доступу до інформації про підстави прийняття рішень;
- удосконалення механізмів судового та адміністративного оскарження таких рішень;
- визначення суб'єкта відповідальності за прийняття автоматизованого рішення.

Ключовим є розуміння того, що цифровізація не повинна підміняти собою правову природу адміністративної діяльності. Використання технологій має слугувати інструментом підвищення ефективності публічного управління, але не може здійснюватися за рахунок зниження рівня гарантій прав особи.

Отже, подальший розвиток автоматизованого прийняття адміністративних рішень повинен базуватися на забезпеченні балансу між ефективністю управління та дотриманням принципу верховенства права.

Саме здатність держави зберегти цей баланс визначатиме якість публічного управління та рівень довіри до нього в умовах цифрової трансформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьменко О. В. Проблеми адміністративно-правового регулювання цифровізації публічного управління. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 42–47.
2. Мельник Р. С. Принципи належної адміністративної процедури: теоретико-правовий аспект. *Вісник адміністративного судочинства*. 2021. № 3. С. 25–33.
3. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 544 с.
4. Деревянко Н. З. Адміністративно-правові механізми забезпечення прав особи в умовах цифровізації. *Публічне право*. 2024. № 1. С. 48–54.
5. Битяк Ю. П. Адміністративне право України: підручник. Харків: Право, 2017. 624 с.
6. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022.
7. Бойко І. В. Адміністративна процедура: теорія і практика. Київ: Юридична думка, 2019. 280 с.
8. Кравчук В. М. Реалізація процесуальних прав особи в умовах цифровізації адміністративних процедур. *Юридична Україна*. 2024. № 5. С. 63–68.
9. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005.
10. Постанова Верховного Суду від 2 квітня 2019 р. у справі № 826/12123/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
11. Постанова Верховного Суду від 17 грудня 2019 р. у справі № 826/20221/15 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
12. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2018 р. у справі № 826/2042/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
13. Постанова Верховного Суду від 25 червня 2020 р. у справі № 640/18402/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
14. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation) // *Official Journal of the European Union*. 2016.
15. Постанова Верховного Суду від 27 січня 2021 р. у справі № 520/9706/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень.